

De oorlog 1940-'45 in Groninger molenland

door P. van Dijken

In beide uitgaven van het Groninger Molenboek noemt B. van der Veen die molens op, welke tijdens deze donkere jaren verloren gingen ten gevolge van diverse oorlogshandelingen. Daar het 50 jaar geleden is dat ons land definitief werd bevrijd, *[gepubliceerd in juni 1995]* leek het ons interessant om deze molens eens nader onder de loep te nemen.

Globaal is de oorlog wat betreft beschadigingen aan molens in de provincie Groningen in drie perioden te verdelen:

A. Periode 10-14 mei 1940.

De inval van Duitse troepen, verdediging van Nederlandse troepen en capitulatie na het bombardement van Rotterdam op 14 mei 1940.

B. De bezettingsjaren na de capitulatie tot aan de bevrijding in april-mei 1945.

C. Opmars van de geallieerden met bevrijdingsgevechten her en der in de provincie, om de stad Groningen en de zogenaamde Delfzijl Pocket in april-mei 1945.

Bestudering van de molengegevens leert dat in periode A in Groningen geen molens verloren gingen. Wel werd op 10 mei door het laten springen van de brug in het dorp Bourtange de achtkante stellingkorenmolen van H. Immenga zwaar beschadigd. Deze schade werd later hersteld, maar in 1951 werd de bovenbouw van deze molen gesloopt.

In periode B gingen in onze provincie wel enkele molens verloren door oorlogshandelingen. De eerste was de kleine achtkante poldermolen van de 65 ha. grote polder Bouwlust te Lellens, gemeente Ten Boer. Hij stond zo'n anderhalve kilometer ten zuidwesten van het dorp aan de oostkant van het Westwiltwerdermaar en was opgericht in 1869 voor het op 14 juli 1869 gevormde waterschap Bouwlust. De molen had een vlucht van slechts 14.45 m. Verder was het houtwerk geheel geteerd. Op 1 april werd deze molen in zijn geheel omvergetrokken door een in Groot-Brittannië losgeslagen kabelballon. Dit soort ballonnen werden in Groot-Brittannië boven de grote steden gehangen om Duitse vliegtuigen te hinderen. Het molentje werd later vervangen door een elektrisch pompemaal bij de boerderij van Bos.

Merkwaardig genoeg verspeelde op diezelfde datum ook de kleine spinnekopwatermolen van de Reddingiuspolder onder Dijkshorn tussen Ten Boer en Ten Post zijn askop en roeden door toedoen van eenzelfde soort losgeslagen kabelballon. Dit in 1867 gebouwde molentje was in de zomer van 1941 nog maar net in opdracht van de Vereeniging Stad en Lande opgeknapt. In het najaar van 1949 werd het ontredderde molentje gesloopt. Het was de laatste spinnekop van de provincie Groningen. De molen had een vlucht van 10.50 m. en een vijzeldiameter van 0.70 m.

Op 29 januari 1945 werd de ten noorden van Nieuweschans aan de Westerwoldse Aa staande Rijkswatermolen tijdens een beschieting door bommen getroffen en ging geheel in vlammen op. De in 1827 gebouwde molen was eigendom van de Staat der Nederlanden en bemaalde de ongeveer 120 ha grote Lintelo-polder. Het was een forse achtkante, met riet gedekte grondzeiler, uitgerust met een vijzel van 1.75 m. Tot 1941 was de molen voorzien van een oudhollands gevlucht. In dat jaar werd door de firma Bremer te Adorp een nieuwe Potroede aangebracht en het gevlucht "verdekkerd" en voorzien van zelfwichting. De vlucht bedroeg 24.50 m. De molen is steeds bemalen geweest door de familie Van Dijk. Een motorgemaal verving deze fraaie molen.

*Poldermolen te Nieuweschans. Lintelopolder: Rijkswatermolen, Ao 1826
Oorlogsslachtoffer dd. 29-01-7945 (foto: WOB)*

In periode C kwamen maar liefst vijf molens aan hun eind, terwijl de poldermolen van de Noorderpolder in de Oostweeren onder Siddeburen schade opliep.

Op 13 april 1945 ging de Kleine Molen van de familie Hazelhoff aan de driesprong te Blijham in vlammen op. In 1946 werd het resterende muurwerk gesloopt.

De Kleine Molen was in 1823 als grondzeiler gebouwd en in 1857 met 7,5 m verhoogd tot stellingmolen. De molen was vanaf de bouw in het bezit van de familie Hazelhoff en had een vlucht van ongeveer 20 meter. In 1825 was het deze molen welke maalde voor het korenmolenressort Blijham, Mouge, Lutieloo, Draaijerij, Winschoterzijl en Winschoter-Hogbrug. Mulder was toen wed. A. F. Hazelhoff. De molen had op één roede zelfzwinging. Het was een prima en goed onderhouden molen.

Het tweede slachtoffer was de koren- en pelmolen in de Kroonpolder aan de Middendijk, eigendom van de weduwe Udema. In 1859 voor O. J. Possel gebouwd werd deze achtkante stellingmolen op 17 april door oprukkende Poolse bevrijders in brand geschoten. De molen ging geheel in vlammen op. De molen bezat twee ijzeren roeden met zelfzwiching en was in 1917 nog hersteld met onderdelen van de toen afgebroken poldermolen van de Stadspolder.

Het derde slachtoffer was de al in 1937 van wieken ontdane Bolwerksmolen van de heer W. F. Meuleman te Nieuweschans. Deze forse, in 1887 na brand herbouwde stellingmolen brandde op 20 april na beschietingen uit. In 1950 werden de resten gesloopt. De sloopvergunning was al op 21 september 1949 af gegeven. De molen was ingericht als koren- en pelmolen, had een ijzeren as en op beide roeden zelfzwiching. De vlucht bedroeg ongeveer 23 meter. Als hulpkracht was een elektromotor van 16 pk aanwezig.

Het vierde slachtoffer was de geheel houten, op stiepen staande koren- en pelmolen Eva te Holwierde. Op 24 april werd de molen om tien uur door beschietingen zwaar getroffen en raakte in brand. Door het windstille weer verliep de brand niet snel, maar het oorlogsgeweld voorkwam dat de brand kon worden geblust. De molen was in 1841 gebouwd ter vervanging van een voorganger voor B. R. Moedt. De laatste eigenaar was Sikke Norden.

De molen was ingericht met één koppel maalstenen en een pellerij met jacobsladders. De roeden bezaten zelfzwiching met stroomlijnneuzen en de vlucht bedroeg 20 meter. Holwierde werd overigens tijdens de bevrijdingsgevechten om de zogenaamde Delfzijl Pocket, welke duurden van 22 tot 29 april, zwaar getroffen. De Duitsers boden verwoed tegenstand tegen de oprukkende geallieerden, hierbij gesteund door zware batterijen geschut nabij Nansum en op het waddeneiland Borkum. Dit laatste geschut zorgde haast voor de complete verwoesting van het dorp.

*De prachtige zaag- pel- en korenmolen De Hoop te Holwierde. De foto is van vlak na de bevrijding. De opgeblazen brug in de Hoofdweg over de Heekt is vervangen door een noodbrug.
(foto: coll. HAH)*

De tweede molen van het dorp, de zaag-, pel- en korenmolen De Hoop van de gebroeders H. en R. Bleeker werd ook getroffen en heeft zelfs nog even gebrand. Dankzij het windstille weer doofde het vuur uit zichzelf. Na de bevrijding werd de schade direct hersteld. Zeer wrang is wel dat deze molen op 28 oktober 1945, tezamen met een grote partij hout, die voor de Duitsers verborgen was gehouden, in vlammen op ging.

Het vijfde en laatste slachtoffer was de stellingkorenmolen van M. Reinders in het thans verdwenen dorp Heveskes nabij Delfzijl. De molen genaamd De Valk was gebouwd in 1855 aan de Hoofdweg. De molen stond eerst aan de Stadsweg. Daar was hij in 1830 gebouwd. Het doek viel voor de molen op 25 april 1945 toen de molen zowel door Duits als Canadees geschut werd beschoten. De molen werd geheel doorzeefd, maar vloog niet in brand. De oprukkende Canadezen dachten dat er een uitkijkpost in de molen zat, maar dit was niet het geval. De zwaar beschadigde molen bleef tot 1949 zo staan. In dat jaar maakte molenmaker H. J. Wiertsema een offerte voor herstel, groot fl 30.000,-. Eigenaar Reinders kon dit niet opbrengen en vroeg een sloopvergunning aan. Deze werd op 19 januari 1950 afgegeven. In juli 1951 werd de molen gesloopt door Roemeling en Hossing. In 1942 was nog een geheel nieuwe stelling aangebracht. De inrichting bestond uit een koppel maalstenen en tot 1943 tevens twee pelstenen. De Potroeden, met een lengte van 72 voet en uitgerust met zelfzwichting werden voor fl 4000,- verkocht naar Weesp.

Tot zover het relaas over de molens welke door toedoen van WO II in onze provincie verloren gingen, c.q. werden beschadigd. De meeste schade werd aangericht tijdens de gevechten van april-mei 1945.

Afgedrukt in "De Zelfzwichter" jaargang 22, nr. 78, juni 1995, pag. 21 t/m 24.

Deze pagina is onderdeel van de homepage van B. D. Poppen.

<http://www.bdpoppen.nl>